

Henryk Gzella

Małżeństwo na wyspie Flores

Collectanea Theologica 43/1, 183-192

1973

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. HENRYK GZELLA SVD, RZYM

MAŁŻENSTWO NA WYSPIE FLORES

Wyspa Flores leży w Indonezji. Należy do Małych Wysp Sundajskich. Jej powierzchnia wynosi 14 373 km², a jej długość około 400 km. Jest pochodzenia wulkanicznego. Na wyspie jest czynnych 7 wulkanów i wiele ciepłych źródeł.

Ludność wyspy liczy około 850 000. Używa się 5 miejscowych języków, kilku dialektów oraz języka indonezyjskiego na całej wyspie Flores. Pod względem antropologicznym można wyróżnić przynajmniej pięć głównych szczepów. Większość ludności wyznaje katolicyzm. W diecezji Ruteng (część zachodnia wyspy) oraz w diecezji Endeh (część środkowa wyspy) katolicy stanowią przeszło 80%, a w diecezji Larantuka (część wschodnia wyspy) katolicy stanowią już przeszło 85% ludności. Reszta ludności wyznaje animizm oraz częściowo islam i protestantyzm.

Ludność wyspy Flores zasadniczo trudni się uprawą ziemi. Sadzi się ryż, słodkie ziemniaki (ubikaju) i kukurydzę. Prowadzi się plantacje drzew palmowych i plantacje kawy. Częściowo ludność trudni się połowem ryb i polowaniem.

Cała wyspa Flores podzielona jest na pięć powiatów (*daerah*): Manggarai — stolicą jest Ruteng; Ngada-Riung-Nagekeo — stolicą jest Badjawa; Endeh-Lio — stolicą jest Endeh; Sikka — stolicą jest Maumere; Flores Timur — stolicą jest Larantuka (do powiatu należą także wyspy Adonara i Solor).

Niniejszy artykuł ma na celu danie ogólnej orientacji na temat zawierania narzeczeństwa i małżeństwa na wyspie Flores oraz porusza niektóre problemy małżeńskie z tej wyspy. Zostały nakreślone najbardziej ogólne (najczęściej spotykane) zwyczaje dotyczące narzeczeństwa i małżeństwa. Uwzględniono również specyficzne zwyczaje odnoszące się do narzeczeństwa i do małżeństwa z okręgów Manggarai, Ngada, Sikka i Larantuka. Istnieje jeszcze wiele miejscowości, które mają własne zwyczaje dotyczące narzeczeństwa i małżeństwa, które nie zostaną tu uwzględnione.

Z A R Ę C Z Y N Y

I. Poszukiwanie narzeczonej

1. Cechy wspólne wszystkim szczepom florynezyjskim

Tylko dorosły mężczyzna może szukać narzeczonej. Narzeczoną może zostać tylko dziewczyna dojrzała. Za mężczyznę dojrzałego uważa się chłopaka, który jest po szczepowej inicjacji, który ma 18—19 lat i pali papierosy. Oprócz tego musi wykonywać prace mężczyzn jak budowanie domu, prace na polu, łowienie ryb i polowanie na dziką zwierzynę.

Za dziewczynę dojrzałą uważa się taką, która jest po inicjacji, ma 15—16

lat, której ciało jest wystarczająco rozwinięte, która może żuć *sirih pinang* (rodzaj betelu) i która ma już spiłowane zęby (kobiety bardziej wykształcone już nie mają spiłowanych zębów). Dojrzała dziewczyna musi także umieć wykonywać roboty kobiet jak gotowanie, szycie i uprawa pola.

Młody mężczyzna szuka narzeczonej w swojej wiosce lub w wioskach sąsiednich; szuka jej w szkole, w podróży i w czasie uroczystości świątecznych. Tak zawarta znajomość jeszcze nie obowiązuje. Narzeczonej szuka się właściwie w sposób oficjalny, według zwyczajów szczepu. Zwykle stryj, brat najstarszy ojca, idzie do rodziny, gdzie jest dziewczyna, która może wyjść za mąż. Stryj pyta się w sposób obrazowy, czy ta dziewczyna jest wolna. Pyta się zwykle w ten sposób: czy może zerwać owoce z ich drzewa mango-wego? czy może kupić ich kurę? czy może kupić ich prosiaczka? Jeżeli rodzice dziewczyny odpowiedzą, że może zerwać owoce z ich drzewa mango-wego, że może kupić ich kurę, że może nabyć ich prosię, oznacza to, że rodzice są gotowi wydać swą córkę za mąż. Oczywiście, zawsze wiadomo, jaki to chłopak z rodziny tego stryja szuka narzeczonej.

Po wyrażeniu zgody przez rodziców dziewczyny mówi się już otwarcie na temat przyszłego małżeństwa i wyznacza się pośrednika (*djembatan*) pomiędzy dwiema rodzinami. Również każda rodzina ma swego pośrednika do spraw tego małżeństwa. Wszelkie sprawy dotyczące przyszłego narzeczeństwa i przyszłego małżeństwa należy załatwiać poprzez tych pośredników. Pośrednikiem ze strony chłopaka jest zwykle starszy lub młodszy brat ojca, w zależności kto z braci ojca najbardziej nadaje się do wykonania tego zadania. Jeżeli żaden z braci ojca nie jest biegły w mowie i nie nadaje się na mediatora, wtedy szuka się kogoś bardziej inteligentnego z bliższej rodziny, który nadaje się na pośrednika. Pośrednikiem ze strony dziewczyny jest zwykle najstarsza siostra matki. Jeśli najstarsza siostra matki nie nadaje się do tego, wtedy może nią być inna siostra matki lub jakaś inna kobieta bardziej inteligentna z bliższej rodziny dziewczyny. Wybrana pośredniczka ze strony dziewczyny zapytuje się dziewczyny, czy chce przedstawionego chłopaka za męża? Ona również przekonuje dziewczynę, że musi się zgodzić z wolą rodziców. Dziewczyna może jednak w tym wypadku sprzeciwić się woli rodziców. Zdarza się, że rodzice grożą i zmuszają do zareczyn i do małżeństwa. Czasem próbują zdobyć wolę dziewczyny obietnicami.

2. Cechy poszczególnych rejonów:

L a r a n t u k a: W tym rejonie chłopcy i dziewczęta mają większą wolność w wyborze partnera. Częściej chłopcy sami szukają sobie narzeczonej. W niektórych wioskach, jak na przykład w wiosce Konga i Lewolaga, istnieją stare przepisy, które wskazują wioski, w których należy szukać narzeczonej.

S i k k a: W wioskach górskich, gdzie istnieje jeszcze silna tradycja, rodzice sami szukają narzeczonej swemu synowi, gdy ten ma dopiero 3—4 lata. Zostaje zawarte małżeństwo między tymi dziećmi. Skutki prawne tego narzeczeństwa są takie jak u dorosłych.

N g a d a: Gdy rodzice chcą dokonać dobrego wyboru i szukają dobrego partnera do małżeństwa dla swego dziecka, idą do czarownika. Ten może dać dobrą radę lub lekarstwo, które może rozpalić miłość dziewczyny do chłopaka i odwrotnie. Czarownik obdarzony siłą magiczną może również pomóc się na dziewczynie, która nie chce kochać swego narzeczonego.

M a n g g a r a i: Często zdarza się, że już dla bardzo młodych chłopaków, którzy mają 17 lat, szuka się narzeczonej, a dla dziewcząt, mających 15 lat, szuka się narzeczonego. Mówi się, że dawniej tak szybko ludzie się nie żenili.

Rozpoczęło się to dopiero od czasu okupacji japońskiej. Narzeczonych szuka się tak szybko, by mieć nową siłę do pracy w rodzinie, by jak najprędzej otrzymać podarunek małżeński, by czasem jakiś inny chłopak nie zawarł zaręczyn.

II. Zawarcie narzeczeństwa

Gdy młodzi wyrażają zgodę na zawarcie małżeństwa, główny pośrednik udaje się do rodziny dziewczyny i przynosi jej podarunek narzeczeński. Jeżeli podarunek narzeczeński został przyjęty, narzeczeństwo (zaręczyny) zostało zawarte. Florynezyjczycy wierzą, że podarunek narzeczeński ma siłę magiczną. Nieraz mówią: podarunek narzeczeński to mała rzecz, ale ma wielkie następstwa.

Normalnie, gdy przynosi się podarunek narzeczeński, urządza się małą uroczystość domową. Podczas tej uroczystości mówi się jasno na temat podarunku małżeńskiego i ustala się dzień zawarcia małżeństwa. Wyznacza się też karę, którą musi zapłacić strona, która zerwałaby narzeczeństwo.

Zdarza się często, że w czasie uroczystości zaręczyn krewni narzeczonej podają krewnym narzeczonego koszyk z *sirih pinang* do żucia, a krewni z rodziny narzeczonego dają podobnie swój koszyk z *sirih pinang*. Ta wymiana koszyków ma być znakiem serdecznych stosunków między obu rodzinami. W czasie tych uroczystości domowych nie potrzebują być obecni narzeczeni. Wszystko, co istotnie należy do zawierania narzeczeństwa, czynią przedstawiciele rodzin (pośrednicy) oraz główny mediator. Obecnie pod wpływem zwyczajów zachodnich, zaczyna się wprowadzać wymianę pierścionków zaręczynowych. Tę wymianę pierścionków spotyka się przede wszystkim w miastach, między bogatymi i wśród inteligencji. Nieraz się zdarza, że rodzice narzeczonej posyłają narzeczonemu pierścionek do domu, jeśli ten nie był obecny przy zaręczynach. Pierścionki są zwykle ze srebra, tylko bardzo bogaci mają pierścionki ze złota. Pierścionek zaręczynowy nosi się na lewej ręce.

Po zaręczynach narzeczonej staje się własnością wielkiej rodziny, do której należy narzeczonej. Natomiast we wschodniej części wyspy Flores, w okolicach wsi Hewa i Boru, narzeczonej pozostaje własnością swojej wielkiej rodziny. W czasie uroczystości szepcowych narzeczonej i narzeczonej otrzymują należne miejsce i zajęcie według zwyczajów szepcowych.

III. Obowiązki narzeczonych

Na całej wyspie Flores istnieje zwyczaj, iż narzeczonej musi pomagać rodzicom narzeczonej, a narzeczonej musi pomagać rodzicom narzeczonego. Narzeczonej musi nosić wodę, zbierać drzewo w lesie oraz pomagać w pracy na polu. Podobnie narzeczonej musi pomagać rodzicom narzeczonej w pracy na polu, w budowie domu, w dźwiganiu ciężarów, w polowaniu i łowieniu ryb. Celem tej wzajemnej pomocy jest stworzenie serdecznej atmosfery pomiędzy dwiema rodzinami.

W czasie narzeczeństwa narzeczonej daruje narzeczonej kilka upominków jak pierścionek, kolczyki, naszyjnik. Narzeczonej ze swej strony tka dla narzeczonego kawał materiału lub kupuje dla niego jakiś podarunek. Narzeczonej musi przynosić również podarunki dla rodziców, przede wszystkim dla ojca narzeczonej. Najczęściej przynosi wino palmowe (arak, tuak), tabakę i ryby. Według zwyczajów florynezyjskich narzeczeni muszą być wobec siebie nieśmiali i wstydliwi, bardzo mało ze sobą rozmawiają. Nigdy nie wychodzą na przechadzkę, nigdy nie spotykają się na osobności. Miłość narzeczeńska typu europejskiego jest tam nieznana i zabroniona. Obecnie w miastach i w większych wsiach stare zwyczaje nie są już tak ściśle przestrzegane.

Jeśli narzeczeństwo zostanie zerwane z winy narzeczonej, wtedy rodzice narzeczonej muszą zapłacić karę za poniżenie rodzinie narzeczonego, jeśli zaś wina jest ze strony narzeczonego, wtedy karę płaci się rodzinie narzeczonej. Wysokość grzywny została wyznaczona już w czasie uroczystości zaręczynowych. W ten sposób zniewaga zostaje naprawiona, choć nieraz strona pokrzywdzona mści się dalej. Jeśli wina jest ze strony narzeczonej, wtedy rodzice muszą dać inną córkę narzeczonemu lub inną kobietę z ich rodziny. W ten sposób również można wynagrodzić za poniżenie.

IV. Czas trwania narzeczeństwa

W rejonie Larantuka, według starych zwyczajów okres narzeczeński trwał trzy lata, nieraz przeciągał się do pięciu lat, a nieraz jeszcze dłużej. Podczas długiego okresu narzeczeńskiego nieraz dochodziło do tego, że narzeczeni korzystali już z praw małżeńskich, choć mieszkali jeszcze osobno. Pod naciskiem duchownych katolickich zaczęto skracać okres narzeczeński. Za radą duchownych katolickich stróż zwyczajów postanowili w roku 1964, że okres narzeczeński nie może trwać dłużej jak jeden rok. W praktyce jednak okres ten przeciąga się ponad jeden rok. Nowy przepis tyczy tylko katolików, których jest w tym rejonie 85% (procent ten według bpa Antoniego Thijsse na — 1967 r. dotyczy tylko ludzi zamieszkałych na wyspie Flores z diecezji Larantuka, a nie całej diecezji Larantuka, do której należy jeszcze pięć dużych wysp). Mahometanie i wyznawcy starych religii trzymają się nadal starych zwyczajów.

W rejonie Sikkak okres narzeczeński trwa bardzo długo, gdyż podarunek ślubny (*belis*) jest bardzo drogi i potrzeba wiele czasu, by zapracować na ten podarunek. Okres ten nie trwa jednak dłużej niż 10 lat. Jeśli narzeczona zajdzie w ciążę, wtedy skraca się okres narzeczeński i szybko następuje zawarcie związku małżeńskiego.

W rejonie Ngada okres narzeczeński trwa również dość długo, zwykle parę lat. Po wypłaceniu podarunku ślubnego można dopiero zawrzeć związek małżeński. Gdy ten okres przeciąga się, wtedy za radą nauczyciela lub proboszcza, skraca się ten okres. W niektórych wioskach istnieje zwyczaj według którego narzeczonemu musi zbadać, czy jego narzeczona będzie miała dzieci, czy też nie.

W rejonie Manggarai okres narzeczeński trwa bardzo krótko, nigdy nie trwa dłużej jak jeden rok. W czasie tego okresu narzeczeńskiego rozmowa między narzeczonymi jest surowo zabroniona.

V. Podarunek ślubny

1. Cechy wspólne wszystkim szczepom wyspy Flores

Podarunek ślubny stanowi rzecz bardzo ważną przy zawieraniu związku małżeńskiego. W czasie uroczystości zaręczynowych została jasno omówiona wielkość i wartość podarunku oraz został wyznaczony termin przekazania tego podarunku.

Co oznacza podarunek ślubny? W dawniejszych czasach była to zapłata za kobietę. Obecnie uważa się to za podarunek, którym wywdzięcza się narzeczonej za mleko matki, które piła narzeczonej, jest wynagrodzeniem za wychowanie i za wykształcenie oraz stanowi ubezpieczenie na wypadek śmierci męża. Uważa się również, że podarunek jest potrzebny do utrzymania harmonii kosmicznej w świecie. Jeżeli ktoś odchodzi z rodziny, maleje siła wewnętrzna (*mana*) rodziny. Ten ubytek siły wewnętrznej wyrównuje podarunek ślubny, który również ma swoją siłę wewnętrzną.

2. Cechy poszczególnych rejonów:

Larantuka: W tym okręgu jako podarunek ślubny daje się zęby słoniowe (*gading*), złoto i pieniądze. (Należy zaznaczyć, że obecnie na wyspie Flores nie ma słoń. Słonie żyją jeszcze na wyspie Borneo i na wyspie Sumatrze. Kość słoniową sprowadza się prawdopodobnie z tych wysp. Zwykle każdy ząb słoniowy ma swoje imię i swoją historię). Każdy narzeczony musi podarować przynajmniej jeden ząb słoniowy rodzicom narzeczonej. Bogatsi muszą podarować trzy zęby słoniowe, a nieraz pięć zębów. W roku 1967 narzeczony ze szczepu Sikka musiał podarować za córkę królewską (*radja*) z Larantuki aż 15 kłów słoniowych, wiele złota i dużo pieniędzy.

Na obszarze między wsiami Hewa i Nangahale nie ma obowiązku dawania podarunku ślubnego, gdyż narzeczona po zawarciu związku małżeńskiego pozostaje w domu rodziców.

Sikka: Jako podarunek ślubny żąda się tu kłów słoniowych, złota, zwierząt domowych, ryżu i kukurydzy. Cały podarunek ślubny dzieli się na 14 części, a z tych to 6 dużych podarunków. Od ubogich nie żąda się tak wielkich podarunków. Za podarunek ślubny rodzina narzeczonej odwdzięcza się również mniejszym podarunkiem. Podarunek ślubny zostaje podzielony między całą rodzinę narzeczonej, według umowy i według zwyczaju. Wszystko jest ściśle określone. Okręg Sikka jest znany z wielkich podarunków ślubnych. Skutkiem tego jest faktem, że wiele pięknych kobiet nie wychodzi za mąż, lub wychodzi w późniejszym wieku, po 30-tce, i stąd nieplodność kobiet. Z powodu zbyt drogiego podarunku ślubnego wielu młodych mężczyzn z tego okręgu szuka narzeczonej poza tym rejonem lub poza wyspą Flores.

Ngada: Jako podarunek ślubny żąda się w tym rejonie: złota, pieniędzy i zwierząt domowych (np. bawoły, czerwone krowy, konie i świnię). Ponieważ trudno jest zdobyć złoto i pieniądze, dlatego czas (okres) narzeczeński przeciąga się. Cały podarunek ślubny składa się z wielu części i zostaje podzielony między najbliższych krewnych.

We wsi Were podarunek ślubny dzieli się na 12 części, a we wsi Wogo podarunek ślubny dzieli się na 20 części. Często wioski mają tu swoje zwyczaje dotyczące podarunku ślubnego.

Manggara: Podarunek ślubny daje się tu w formie pieniędzy lub w formie zwierząt (konie, bawoły, świnię) oraz wyjątkowo w formie kłów słoniowych (*gading*). Podarunek ślubny dzieli się tu na dwie części:

a. Podarunek, za który rodzina narzeczonej musi się również wywdzięczyć podarunkiem.

b. Podarunek, za który nie oczekuje się podarunku. Zostanie on podzielony następnie przez ojca narzeczonej pomiędzy najbliższych krewnych za pomoc w zorganizowaniu wesela. Podarunek musi być przyniesiony przed zawarciem związku małżeńskiego. Jeżeli cały podarunek nie został przeniesiony do rodziny narzeczonej przed zawarciem związku małżeńskiego, młoda żona nie może się jeszcze przenieść do domu jej męża, dopóki cały podarunek nie zostanie wypłacony rodzicom młodej żony.

VI. Przeddzień zawarcia związku małżeńskiego

Zwykle jeden dzień lub dwa dni przed zawarciem związku małżeńskiego przybywa narzeczony, główny pośrednik, przedstawiciel rodziny narzeczonego i kilka ważniejszych osobistości z rodziny narzeczonego do rodziców narzeczonej. Jeszcze raz mówi się jasno na temat podarunku ślubnego i na tematy interesujące obie strony. Często jest to zebranie burzliwe i trwa długo. Czasem kończy się w zamkniętym gronie dopiero w czasie uroczystości weselnych.

Dwa lub trzy dni przed zawarciem związku małżeńskiego cała rodzina narzeczonego znosi żywność do domu narzeczonej. Cała rodzina formuje jakby procesję, w której niesie się ryż, kukurydzę, owoce (banany, manga, sirsaki, ananasy — zależnie od pory roku). Na końcu tej procesji prowadzi się zwierzęta domowe (bawoły, czerwone krowy, świnie i kozy — zależnie też od okręgu; we wschodniej części Flores nie ma bawołów). Przeprowadzone zwierzęta zostaną zabite w czasie uroczystości weselnych. Gdy żywność przeznaczona na wesele zostanie złożona, rodzice narzeczonej muszą poczęstować gości wódką palmową (arak, tuak).

Zawarcie związku małżeńskiego

Katolicy zawierają związek małżeński w kościele lub kaplicy według obrządku rzymskokatolickiego, zwykle podczas Mszy św. Panna młoda jest ubrana w białą suknię z welonem na głowie, a pan młody — w czarny garnitur. Na nogach mają buty.

Gdy między wyznawcami dawnych religii miejscowych wszystko zostało już przygotowane do zawarcia związku małżeńskiego, naręczony zapytuje się jeszcze raz, czy naręczona jest już gotowa do życia małżeńskiego. Jeżeli wyrazi swoją zgodę (na ogół nie przeciwstawia się woli rodziców), w oznaczonym dniu naręczony przychodzi ze swoimi gośćmi. Następuje uczta i ceremonia według zwyczaju przodków. Istotną część kontraktu małżeńskiego stanowi zapłacenie podarunku małżeńskiego, przynajmniej większej części, oraz uroczyste przybycie narzeczonego do narzeczonej. Tradycyjne ceremonie w czasie wesela są ważne, ale nie są istotne. Jeżeli podarunek małżeński został zapłacony, młody pan może zabrać swą żonę do domu. Rodzice panny młodej niechętnie wydają swoją córkę do domu pana młodego, jeśli podarunek małżeński nie został całkowicie wypłacony. Przez zawarcie związku małżeńskiego młoda żona staje się jakby własnością męża.

WESELE

I. Blizsze przygotowanie wesela

U rodziców narzeczonej buduje się jakby szałas, który jest przykryty tylko liśćmi palmowymi. Celem tego dachu jest ochrona gości przed słońcem, a nie przed deszczem. Boki szałasu są zwykle bez ścian. Wnętrze szałasu (*tenda*) jest ozdobione girlandami, liśćmi i kwiatami. W środku szałasu przygotowuje się stoły, przy stołach ustawia się krzesła lub ławy.

Na uroczystość weselną zaprasza się wszystkich krewnych z obu stron oraz wszystkie osoby z okolicy cieszące się większym autorytetem jak: sołtys (*kepala kampung, kepala desa*), wójt (*kepala ketjematan*), komendant policji (*kepala polisi*), nauczyciele (*para guru*), siostry zakonne (*para suster*), bracia zakonni (*para bruder*), ksiądz (*bapak pastor*) i inni w zależności od miejsca. W miastach zaprasza się również biskupa (*bapak uskup*) i starostę (*bupati*). Oczywiście ubożsi zapraszają mniej gości. Na uroczystość weselną zapewnia się jedną lub dwie orkiestry. Każda składa się z kilku fletów, ze skrzypiec, z gitar i oczywiście z bębna i z gongów.

II. Część oficjalna wesela

Najważniejszą część wesela rozpoczyna się zwykle po zachodzie słońca, około godziny 19-tej, gdy upał jest mniejszy. Nad całą uroczystością czuwa przewodniczący wesela (biegły w mowie i znający dobrze obowiązujące zwy-

czaje), który przydziela wszystkim gościom należne im miejsca według godności. Najgodniejsze miejsce otrzymują nowożeńcy, jest to nieraz miejsce na podwyższeniu. Gdy przybywają goście, zostają przywitani przed wejściem do szalasu, następnie udają się do młodej pary, składają im krótkie życzenia i ofiarowują im podarunek, często są to tylko pieniądze. Krewni obu stron siedzą zwykle osobno, według miejscowości.

Gdy już wszyscy goście weszli do szalasu, przewodniczący wesela wita jeszcze raz serdecznie wszystkich gości w imieniu młodej pary i oficjalnie otwiera uroczystość weselną. Po jego przemówieniu orkiestra gra najpiękniejszą pieśń, jaką potrafi. Potem następują dalsze przemówienia, a zwykle każda ważniejsza osoba ma coś do powiedzenia. Przemówienia przeplatane są śpiewami, muzyką i wygłaszaniem wierszy. W czasie przerw i w czasie muzyki przynosi się napoje alkoholowe i pożywienie. Istnieją dwa sposoby podawania jedzenia: 1. gościom przynosi się jedzenie do stołu; 2. goście sami podchodzą do dużych naczyń i nakładają sobie, co chcą i ile chcą, a następnie wracają do swoich stołów. Ten drugi sposób praktykowany jest w rodzinach bardziej postępowych i nazywa się go sposobem francuskim.

Do jedzenia podaje się przede wszystkim ryż, następnie mięso wieprzowe, kozie i wołowinę. (Jeśli wśród gości są mahometanie, to zaznacza się jasno które mięso jest wieprzowe, by nie zostali wprowadzeni w błąd). Do tego dodaje się przyprawy pobudzające apetyt, więc przede wszystkim paprykę (*lombok*). Następnie podaje się kompot, owoce, ciastka i kawę. Podczas uroczystości weselnej przewodniczący wznosi toast na cześć nowożeńców.

Część najbardziej uroczystą stanowi jedzenie młodej pary z jednego talerza, które ma być symbolem jedności małżeńskiej. Nieraz tej ceremonii przewodniczy najstarszy mężczyzna lub najstarsza kobieta, sołtys lub stróż zwyczajów (*kepala adat*), który wkłada łyżkę raz do ust młodego pana, raz do ust młodej pani, aż cały talerz ryżu zostanie zjedzony. Istnieje jeszcze inny zwyczaj, że młoda pani wkłada łyżkę ryżu do ust młodego pana, a młody pan wkłada łyżkę ryżu do ust młodej pani z tego samego talerza, a wszystkie ryż zostanie zjedzony. Później młoda para pije kawę z jednej filiżanki, również dla podkreślenia jedności małżeńskiej.

U wyznawców dawnych religii ceremonie te odgrywają rolę większą niż u katolików, bo były one najważniejszymi ceremoniami w dniu zawarcia związku małżeńskiego.

Podczas oficjalnej części wesela, po przemówieniach i po ceremoniach wspólnego jedzenia i wspólnego picia oraz po ukończeniu jedzenia przez gości, zwykle pan młody dziękuje gościom za przybycie i za pomoc w zorganizowaniu wesela.

Następnie przewodniczący uroczystości weselnej jeszcze raz zabiera głos, dziękując gościom za przybycie, za pomoc w zorganizowaniu wesela i w poetycki sposób życzy młodej parze szczęścia i pomyślności. Na koniec przewodniczący uroczystości weselnej zamyka uroczyste pierwszą część wesela i otwiera oficjalnie drugą część wesela, część wesołą.

III. Część wesoła (swobodna) wesela

Po otwarciu drugiej części wesela, całe towarzystwo, które dotychczas było raczej poważne, zmienia się całkowicie — rozpoczyna się prawdziwe wesele, słychać swobodne krzyki, goście zaczynają śpiewać i tańczyć, a do tańca przygrywa orkiestra. Przez muzykę przebija głos bębna i gongów. Radość części wesołej potęguje picie wódki palmowej. Przy picciu wódki palmowej spożywa się kawałki mięsa nadziane na patyku i przypieczone na wolnym ogniu (*saté* kawałki mięsa przypieczonego).

Rano goście idą spać. Pod wieczór przychodzą znowu goście i znowu się je, pije, śpiewa i tańczy do rana. Zwykle wesele trwa trzy dni, a u bogatych — cały tydzień.

IV. Tańce weselne

W czasie wesela zasadniczo nie spotyka się tańców europejskich, gdyż w Indonezji istnieje ich zakaz. Występują więc tańce tradycyjne, miejscowe. Wydaje się, że tylko jeden taniec, w okolicach Larantuki nazywany „ole, ole”, jest znany na całej wyspie Flores.

W rejonie L a r a n t u k a w czasie wesela tańczy się jeszcze: a. taniec wojenny (*tarian perang*); b. *tarian menabur* (*tarian tantak padi*) — taniec przedstawiający sadzenie i sianie oraz zbieranie ryżu.

W rejonie S i k k a tańczy się dniem i nocą, aż do końca wesela, a wesele trwa nieraz cały tydzień. Istnieje też kilka rodzajów tańca: a. *tarian ikun* — taniec z przedmiotem *ikun* (kij w górnej części ozdobiony włosiem końskim); b. *tarian burung* — taniec przedstawiający lot ptaka; c. *tarian kuda kepang* — taniec ze sztucznym koniem; d. *tarian solo dans* — tańczący przedstawia różne figury; e. *tarian dengan sapu tangan* — taniec z chusteczką w rękę; f. *tarian dengan selendang* — taniec z długą, szeroką wstęgą, którą się następnie przekazuje komuś wybranemu; g. *tarian bambu* — taniec z bambusami; h. *tarian kasar* — taniec improwizowany i bardzo gwałtowny.

W rejonie S i k k a zwykle tańczy się z dzwoneczkami przywiązanymi do kostek, zwanymi *reng*. Nieraz do tańca ludzie ozdabiają sobie jeszcze głowę liśćmi drzewa palmowego (*mahkota dari kelapa*), które przypominają koronę. Ludzie starsi tańczą zawsze z wszystkimi ozdobami do tańca, ludzie młodszy tańczą już nieraz bez tych pomocy.

Najważniejszymi instrumentami muzycznymi są tu dwa bębny, jeden długi 2 m, a drugi około 1 m oraz 7 rodzajów gonga — od wielkiego aż do małego.

W rejonie N g a d a tańczy się w czasie wesela: a. *tarian perang* — taniec wojenny; b. *tarian djadjar* — taniec ludzi ustawionych w dwa rzędy; c. *tarian box* — taniec zbliżony do boksu.

O rejonie M a n g a r a i zwykle się mówi, że tamtejsi ludzie słabo śpiewają i słabo tańczą. Znają właściwie tylko taniec „kołka”. Ludzie trzymają się za dłonie, robią kołko, śpiewają i do rytmu wysuwają jedną nogę do środka i cofają ją. Istnieje jeszcze walka dwóch mężczyzn na baty (*permainan tjatji*). Według naszych pojęć nie jest to ani zabawa, ani taniec, jest to raczej pojedynek na baty. W mieście Ruteng duchowni katolicy pozwalają na tańce europejskie z powodu braku miejscowych tańców.

MŁODE MAŁŻEŃSTWO

Młodzi małżonkowie pozostają jeszcze parę dni po weselu w domu rodziców młodej żony. Potem, jeżeli podarunek ślubny został zapłacony, rodzice młodej żony urządzą jeszcze raz małą uroczystość pożegnalną dla swej córki. Po tej uroczystości domowej młodzi małżonkowie udają się do swego domu, znowu urządza się miłą uroczystość domową na przywitanie. Gdy przybędą do domu rodziców młodego męża lub do swego własnego domu, znowu urządza się miłą uroczystość domową na przywitanie.

Jeżeli podarunek ślubny nie został całkowicie zapłacony, młodzi pozostają w domu rodziców młodej żony. W mieście Larantuka, gdzie nie płaci się podarunku ślubnego, młode małżeństwo pozostaje jeszcze cały rok w domu rodziców młodej żony. Młody mąż musi wynagrodzić rodzicom swej żony przez pracę swych rąk za mleko matki oraz za wychowanie i za wykształcenie.

We wchodniej części Flores, na terenie między wioskami Hewa i Nangahale, młode małżeństwo pozostaje u rodziców młodej żony, a ich dzieci będą należały do wielkiej rodziny ze strony żony i będą własnością tej wielkiej rodziny, a nie własnością ojca.

Normalnie bywa tak, że dzieci rodzą się w rodzinie co dwa lata. Po naro-

dzeniu dziecka obowiązuje zasadniczo abstynencja od pożycia małżeńskiego przez jeden rok. Jeżeli jednak zbyt wczesnie narodzi się następne dziecko, wtedy sąsiedzi robią wymówki ojcu, że nie ma litości nad swoją żoną. Nie-raz taki ojciec za to zostanie pobity przez sąsiadów.

Każde dziecko otrzymuje jedno imię. Jeżeli w ciągu 40 pierwszych dni okaże się, że dziecko chorowało, rodzice wspólnie z krewnymi nadają dziecku nowe imię, jeśliby jednak dziecko nadal chorowało i nie miało by szczęścia w życiu, wtedy znowu rodzina może mu zmienić imię. Oprócz tego imienia rodzinnego, dzieci katolickie otrzymują jeszcze imię chrześcijańskie. Ogólnie biorąc, dzieci nie mają tych samych nazwisk co ich ojcowie. Jednak rodziny, których przodkowie otrzymali nazwiska od Portugalczyków, przekazują te nazwiska swoim dzieciom. Częściej spotykane nazwiska portugalskie to: Diaz, da Silva, Fernandez i Mantero.

POLIGAMIA

Na całej wyspie Flores jest znana i praktykowana poligamia przez mahometan, przez wyznawców dawnych religii oraz częściowo przez katolików.

Oto przyczyny poligamii: 1. Niepłodność pierwszej żony. 2. Okazanie swego bogactwa. 3. Chęć powiększenia swych wpływów w społeczeństwie. 4. Powiększenie sił do pracy. 5. Miłość do drugiej kobiety. 6. Prawo lewiratu. 7. Niezadowolenie z pierwszej żony. 8. Rada pierwszej żony, by miała więcej pomocy i więcej spokoju. 9. Wyznawcy dawnych religii mówią, że wielo-żeństwo jest prawem natury.

Na ogół wszystkie żony mieszkają w jednym domu, jeżeli mogą żyć w zgodzie i w spokoju. Jeżeli żony nie mogą się zgodzić, mieszkają w domach zbudowanych koło głównego domu lub też mogą mieszkać w domu u swoich rodziców. Na przykład król (*radja*) z Riung miał 12 żon, które mieszkały w jednym domu, a każda z nich miała po jednym pokoju. Zaś król z Buawae miał 40 żon, kilka jego żon mieszkało u niego w domu, a reszta przebywała w swoich domach po wioskach.

Jeżeli małżonek chce poślubić drugą kobietę musi mieć pozwolenie pierwszej żony. Nieraz mężczyźni realizują swój plan mimo protestu pierwszej żony. Czasami pierwsza żona po drugim małżeństwie odchodzi od męża lub nawet pierwsza żona stara się wypędzić drugą żonę, wywołując prawdziwą wojnę domową. Gdy druga żona ma już dość takiego życia, sama prosi o rozwód.

Pierwsza żona ma największe prawa i przywileje w domu. Ona jest uważana za matkę, ona jest przedstawicielką całego domu, ona jest bardziej poważana między ludźmi niż pozostałe żony. Ona ma we wszystkim pierwszeństwo między drugimi żonami: na drodze idzie na czele, a inne żony nie mogą jej wyprzedzać; gdy pierwsza żona stanie w drodze, inne żony również muszą stanąć. Gdy jedzą wspólnie, jedzenie rozpoczyna pierwsza żona. Jeżeli żony pracują na polu, pierwsza żona pracuje na górze, inne na dole. Pola pierwszej żony nie ma prawa przestąpić żadna inna żona, podczas gdy ona ma dostęp do pól wszystkich pozostałych żon.

W domu pierwsza żona zajmuje honorowe miejsce obok ogniska. Gdy jest coś do rozporządzenia, wtedy rozkazuje pierwsza żona, a inne mają obowiązek jej słuchać. Jeżeli żony pochodzą z różnych stanów, wtedy są jeszcze większe różnice między nimi. Podobnie będzie z ich dziećmi. Dzieci z matek „szlachetnych” będą miały większe przywileje od dzieci z matek, pochodzących z ludu.

W czasie uroczystości rodowych i miejscowych (wioskowych) pierwsze miejsce koło męża zajmuje pierwsza żona, a drugie miejsce zajmują pozostałe żony. Podarunek małżeński za drugą żonę nie musi być tak wielki, jak za pierwszą żonę. Również spadek dla dzieci następnych żon będzie mniejszy niż dla dzieci pierwszej żony.

Choć w Indonezji prawo pozwala na posiadanie więcej żon, jednak w praktyce mało ludzi korzysta z tego prawa. Tylko około 10% małżeństw jest poligamicznych. Na wyspie Flores tylko 1—2% stanowią małżeństwa poligamiczne.

ROZWÓD

Jeżeli podarunek ślubny został zapłacony, do rozwodu dochodzi bardzo rzadko. Zdarza się jedynie między mahometami i wyznawcami dawnych religii.

Żona może poprosić o rozwód z następujących powodów: 1. Stała choroba męża. 2. Częste zdradzanie żony przez męża. 3. Jeżeli mąż wyzwał żonę lub jej krewnych obraźliwymi przezwiskami.

Mąż może poprosić o rozwód z następujących powodów: 1. Stała niezgoda w domu. 2. Bezpłodność żony. 3. Długotrwała choroba żony. 4. Nieprzyjazne nastawienie żony względem męża.

Rozwodu udziela się według starych zwyczajów przodków i według ściśle określonych ceremonii. W ceremoniach rozwodu wyraża się zerwanie związku małżeńskiego w sposób obrazowy. Na przykład: trzeba przejść nad wyznaczonym kamieniem; trzeba przekroczyć nakreśloną linię w ziemi; trzeba przeciąć drążek drzewa bambusowego lub przeciąć linę.

W końcu żona oddaje mężowi koszyk z *sirih pinang*, który otrzymała w dniu zaręczyn od rodziny męża.

W czasie zebrania na temat tego rozwodu są obecni przedstawiciele obu rodzin i starsi wioski, którzy muszą również rozstrzygnąć, kto właściwie przyczynił się do rozwodu. Rodzina strony oskarżonej o spowodowanie rozwodu, musi zapłacić odszkodowanie stronie pokrzywdzonej. Jeżeli wina jest ze strony żony, rodzina żony musi oddać podarunek małżeński; jeżeli wina jest ze strony męża, wtedy rodzina męża musi zapłacić karę wyznaczoną przez zgromadzenie starszych. Jeżeli podarunek ślubny został zapłacony, dzieci należą do ojca, jeżeli podarunek małżeński nie został zapłacony, dzieci należą do rodziny matki. Po rozwodzie dzieci ukradkiem udają się to do ojca, to do matki. Dzieci często nalegają na rodziców, by żyli znowu razem. Czasem zgromadzenie starszych przydziela połowę dzieci matce, a drugą połowę ojcu.

Nieraz dochodzi znowu do zgody między rozwiedzionymi. Sprawa zostaje przedłożona zgromadzeniu starszych i przedstawicielom rodzin. Po ceremoniach przed zgromadzeniem starszych, rozwiedzeni wracają do swego domu i znowu mają prawa małżeńskie. Oczywiście z tego powodu urządzają się znowu ucztę z obfitym jedzeniem i pić wódki palmowej!¹

¹ Artykuł opiera się na obserwacjach własnych poczynionych w latach 1965—67 oraz na relacjach wykształconych Florynezyjczyków dobrze znających zwyczaje regionalne. Zostały wykorzystane również następujące publikacje: P. Arndt SVD, *Die wirtschaftliche Verhältnisse der Ngadha*, Anali Lateranensi 27(1963)13—189; tenże, *Gesellschaftliche Verhältnisse der Ngadha*, Mödling 1954; tenże, *Soziale Verhältnisse auf Ost-Flores*, Adonara und Solor, Münster 1940; K. Piskaty SVD, *Die katholische Missionsschule in Nusa Tenggara (Südost-Indonesien)*, Stel 1964; R. Prodjosetiknio, *Pengantar Ethnologie Indonesia*, Jogjakarta 1954.